

3.

ПОНЯТИЕ ЗА ПРАВОТО. СИСТЕМА НА ПРАВОТО. ОСНОВНИ ПРАВА И ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА ГРАЖДАНИТЕ

Ключови понятия:

*Понятие за правото;
система на правото и система на законодателството;
отрасъл, подотрасъл и правен институт
на законодателството;
предмет и метод на правното регулиране;
основни права и задължения на гражданите.*

3.1

ПОНЯТИЕ ЗА ПРАВОТО

Правото е определен ред в обществото, и по-конкретно – съвкупност от правни идеи, правни норми, съдържащи правила за поведение, чиято главна и основна цел е да регулират обществените отношения (правни отношения), осигурени с принуда от страна на държавата.

Правото се проявява в три основни форми: *правни идеи* (идеи, представи за правото като справедливост); *правни норми* (модели на правила за поведение), *правни отношения* (обществени отношения, пораждащи правни идеи и правни норми и на свой ред изпитващи въздействието на последните върху себе си); поради това “право” и “закон” невинаги съвпадат по съдържание.

➤ *Връзката между правото и държавата се разбира по следния начин:*

- според *нормативистката теория* държавата е първична, а правото е вторично;

- от позициите **на естественоправната теория** – гражданското общество формулира правото, а държавата (нейните органи), чрез познаване на правото и ограничена от него, формулира закони (правни норми).

- **Функции на правото:**
- **регулира** обществените отношения като **разграничава интересите чрез отстраняване на взаимните стълкновения между тях**. Регулирането става по два основни начина: 1) чрез закрепване на определени правила за поведение (отношения), които вече съществуват и са се наложили в обществото (*статично регулиране*) и 2) закрепване на такова поведение, което още не се е наложило в обществото, но би било “полезно” за обществото то да се наложи (*динамично регулиране*);
- **възпитава** обществото на определено поведение, което не вреди другиму.

- **Правото се различава от други социалнонормативни системи**, осигуряващи социален ред в обществото (морал, обичаи, религия и др.) **по това, че използването, съблюдаването и прилагането на правните норми се поддържа чрез възможността за принуда от страна на съответните органи на публичната власт.**

3.2

СИСТЕМА НА ПРАВОТО И СИСТЕМА НА ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО

- **Правната система е информационна система с обратни връзки**, защото е носител на информацията, която се съдържа в правните идеи, правните норми, правните отношения, адекватно отразява развитието (социално, икономическо и политическо) на гражданското общество и използва информацията за миналото като основа за решаване на бъдещи правни казуси.

Правната система (правните идеи, правните норми и правните отношения) бива: *публична и частна, национална и международна, материална и процесуална, обективна и субективна.*

➤ **Под система на законодателството се разбира съвкупността от закони, издавани от законодателен орган и всички други нормативни актове (в т.ч. и подзаконови), приети от упълномощени за това органи и отговарящи на Конституцията и законите. Основата на системата на законодателството е нормативният акт.** Нормативният акт е официален писмен документ, отразяващ едностранно волеизявление на компетентния орган на държавната власт, което е насочено към формулиране, изменение или отмяна на правните норми (правила за поведение) за правните субекти.

- Групи от нормативни актове образуват съответно *отрасъл* (напр. трудово право, гражданско, административно и др.), *подоотрасъл* (отраслите на законодателството могат да се делят на подотрасли; така отрасълът на административното законодателство се дели на чиновническо, полицейско, военно и др. законодателство) *или правен институт* на законодателството (законодателните отрасли могат да се делят и на правни институти, които обединяват правните норми, регулиращи качествено обособени групи обществени отношения вътре в отрасъла, напр. правния институт на дарението в гражданското законодателство). Критериите за това деление са: предметът и методът на правното регулиране и степента на кодификация на законодателството. **Предмет на правно регулиране** – това е определена група обществени отношения, близки по своите предметни признаци, която изисква съответна законова регламентация (напр. трудовите, семейните, финансовите, вкл. данъчните отношения и др.). **Метод на правно регулиране** – това е начинът на въздействие на правните норми, които се съдържат в съответните нормативни актове, върху определен (по признаци и свойства) кръг обществени отношения (метод на власт и подчинение или на равнопоставеност, диспозитивност, т.е. предоставящ възможност на избор за поведение и др.). **Степента на кодификация** се определя от наличието на кодекси (сборници от закони)

или група кодификационни актове. Присъствието на кодификационен акт е едно от условията, за да се признае група правни норми за отрасъл на законодателството.

3.3 ОСНОВНИ ПРАВА И ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА ГРАЖДАНИТЕ НА Р. БЪЛГАРИЯ

➤ *Правната принадлежност на индивида към държавата се разглежда чрез института на гражданството.* Гражданите се намират под правната закрила на своята държава, където и да се намират. Български гражданин по рождение не може да бъде лишен от гражданство, изгонен от страната или предаден на друга държава.

➤ *Държавата защитава и гарантира личните, имуществените, социалните и политически права на своите граждани,* такава като:

- *лични неимуществени права на гражданите,* гарантиращи живота им и тяхната лична неприкосновеност чрез императивни забрани, съгласно които никой не може да бъде подлаган на: оглед, обиск, мъчение, жестоко или унижаващо отношение; на медицински, научни опити; да бъде задържан и др.;
- *право на адвокатска защита* от момента на задържането им и презумпцията за невинност (обвиняемият се смята за невинен до установяване на противното с влязла в сила присъда); никой не може да бъде принуждаван да се признае за виновен и да бъде осъден въз основа на неговото самопризнание и т.н.;
- *право на собственост* и право на неприкосновеност и наследяване на собствеността;
- *неприкосновеност* на личния и семейния живот;
- *неприкосновеност* на жилището;
- *неприкосновеност и тайна* на кореспонденцията;

- *свобода при избора на местожителство, свобода за придвижване вътре и вън от страната;*
- *избирателно право;*
- *право да изразяват мнение и да го разпространяват;*
- *право да търсят, получават и разпространяват информация;*
- *право на събрания и манифестации;*
- *право на жалби, предложения и петиции до държавните органи;*
- *право на свободно сдружаване;*
- *право на труд;*
- *право на обществено осигуряване и социално подпомагане;*
- *право на здравно осигуряване;*
- *право на образование;*
- *право на здравословна и благоприятна околна среда и др.*

➤ ***Задължения на българските граждани:***

- **да спазват и изпълняват Конституцията и законите;**
- **да зачитат правата и законните интереси на другите;**
- **да защитават и тачат Отечеството си;**
- **да плащат данъци и такси;**
- **да оказват съдействие на обществото в случай на природни и други бедствия.**